

Ülevaade teadus- ja arendustegevuse olukorrast ning valitsuse poliitikast selles valdkonnas

Peaminister Andrus Ansip

16. detsember 2008

Austatud Riigikogu esimees, lugupeetud Riigikogu liikmed

Valitsuse järjepidev ja läbimõeldud poliitika teadus- ja arendustegevuse valdkonnas on olnud tulemuslik. Aastatel 2000-2007 on Eesti teadus- ja arendustegevuse kulutuste kasvutempo Euroopa Liidu riikidest Küprose järel teisel kohal.

2007. aastal suurenesid investeeringud teadus- ja arendustegevusse avalikus ja erasektoris kokku 15 protsenti. Seda võib pidada heaks ja jätkusuutlikuks arenguks. Kulutuste osakaal SKPst jäi küll eelmise aastaga samale tasemele, kuid seda ennekõike 2006. aasta erakordselt suure tõusu tõttu, mille tingisid teadusesse ja innovatsiooni suunatud struktuurivahendite väljamaksud eelmise rahastamisperioodi lõpus.

Lõppeval 2008. aastal on oodata teadus- ja arendustegevuse kulutuste märkimisväärset kasvu, kuna valitsus on teinud mitmeid suuri investeeringuid ning avanud mahukad uued toetusmeetmed nii teadlastele kui ettevõtjatele. Rahandusministeeriumi majandusproгноosi ning strateegias „Teadmistepõhine Eesti“ planeeritud kulutuste taset arvesse võttes kasvavad Eesti teadus- ja arendustegevuse kogukulutused kuni 2014. aastani igal aastal jooksevhindades vähemalt 20%.

Tehtud otsused annavad aluse eeldada, et Eestil on võimalik liikuda võrdlemisi lähedale 1,5 protsendilisele kulutuste tasemele SKPst juba 2009. aastal. 3 protsendi eesmärgi saavutamine aastaks 2014 on reaalne.

Lugupeetud Riigikogu liikmed,

Heitlikud ajad maailmamajanduses mõjutavad ka Eesti majanduskeskkonda. Eelmisel neljapäeval kiitsime valitsusjuhtidega heaks Euroopa Komisjoni poolt ette valmistatud Euroopa majanduse elavdamise plaani, mis sisaldab ulatuslikku loetelu meetmetest, mida liikmesriigid võivad rakendada.

Rõhutan siinkohal kahte Eestile olulist aspekti. Esiteks, olime kolleegidega ühel meelel, et iga riik peab valima meetmed mis sobivad valitsuse majanduspoliitika ning riigi majanduskeskkonnaga. Eestis on prioriteet majanduskasvu toetamine investeeringute kaudu. 2009. aastal investeeringute maht eelarves kasvab.

Raha suunatakse valdkondadesse, mis on konkurentsivõime tõstmisel esmatähtsad. Ettevõtete ekspordivõimekuse suurendamine, tehnoloogia ja tootearendus, haridus, keskkonna infrastruktuur, strateegilised transpordiobjektid, energiasääst ja tervishoid. Loomulikult ka teadus- ja arendustegevus. Majanduse toetamine suunatud investeeringute kaudu annab vahetumaid ning paremaid tulemusi kui ajutised ja üldised maksusoodustused. Euroopa Komisjoni täna avaldatud soovitused Eesti konkurentsivõime suurendamiseks toetavad selles osas valitsuse poliitikat.

Teiseks, kuna Eestis algas majanduse kohandumine varem, oleme suure osa komisjoni poolt välja pakutud meile sobivatest meetmetest tänaseks juba rakendanud. Oleme muutnud investeerimise plaane nii, et esialgselt enam struktuurivahendite raha kasutatakse 2009. ja 2010. aastal. Oleme ette valmistanud uue töölepinguseaduse ning Riigikogu otsustab selle loodetavasti planeeritust varem jõustada. Tööandjatel tekib kohustus panustada rohkem täiendkoolitusse, kaob erisoodustusmaks tasemehariduselt. Need muutused aitavad majanduse struktuuri muutumisel ja muudavad Eesti tööjõuturgu atraktiivsemaks.

Eraldi tahan esile tuua Euroopa Komisjoni ettepanekut jätkata struktuursete reformide elluviimisega. Nõustun täielikult komisjoni presidendi Jose Manuel Barrosoga, kes on korduvalt rõhutanud, et kõik lähiaja otsused peavad olema kooskõlas meie pikemaajaliste plaanidega.

Eesti jaoks on peamisteks väljakutseteks tootlikkuse tõstmine, ekspordivõimekuse suurendamine ja töötajate oskuste arendamine. Nende eesmärkide täitmisel on teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon võtmetähtsusega.

Austatud Riigikogu,

Järgnevatel aastatel pean teaduses ja innovatsioonis eriti tähtsaks rahvusvahelise ambitsiooni kasvatamist ning teaduse ja ettevõtluse kokkuviiimist.

Rahvusvahelise konkurentsivõime suurenemine käib kaasas kvaliteedi kasvuga. Arvestades kvaliteedinäitajana rahvusvahelistes teadusprojektides osalemist liigume ülesmäge. Meie teadlased ja ettevõtted on olnud Euroopa Liidu teadusprogrammides edukad. Rahastatud taotluste mahu osas oleme jõudnud ühe aastaga 75 protsendini kuuendast raamprogrammist planeeritud rahastamise kogumahust.

Välisprojektides osalemiseks on valitsus käivitanud kaks toetusmeetet, mille mõju on esimesi tulemusi vaadates olnud märgatav. Haridus- ja Teadusministeerium toetab kvaliteetsete taotluste ettevalmistamist ning kompenseerib raamprogrammi projektide käibemaksu.

Teaduses on kvaliteedi eelduseks infrastruktuur ja kõrgelt kvalifitseeritud inimesed. Kunagi varem ei ole valitsus teinud selles valdkonnas nii mahukaid rahastamisotsuseid kui 2008. aastal. Kinnitasime juunis teaduse ja kõrghariduse infrastruktuuri programmi mahus 2,12 miljardit krooni. Sellest 1,59 miljardit krooni suunatakse teaduse infrastruktuuri arendamisele. Novembri lõpus lisandusid investeeringute nimekirja Eesti Kunstiakadeemia uus hoone, mille ehitamist rahastatakse 220 miljoni krooniga ning Balti Filmi ja Meediakooli arendamiseks eraldatud 33,6 miljonit krooni. Teaduste tippkeskuste arendamist on otsustatud rahastada 524 miljonit krooniga.

Infrastruktuuriga võrreldavalt olulised on inimesed. Ilma tiptasemel eestvedajateta ei teki Eestisse rahvusvahelisel või regionaalsel tasemel teaduse tõmbekeskusi. Seetõttu muutub järjest tähtsamaks tudengite ja teadlaste mobiilsus. Haridus- ja Teadusministeerium käivitas tudengite ja õppejõudude mobiilsusprogrammi „DoRa“ mahus 504 miljonit krooni ning teadlaste mobiilsusprogrammi „Mobilitas“ mahus 317 miljonit krooni.

Need toetuskeemid laiendavad meie noortele ja teadlastele teiste riikide ülikoolides õppimise ja töötamise võimalusi. Välisülikoolides õppis 2006. aastal 4340 Eesti tudengit, 6,3 protsenti sel õppeaastal Eestis õppivatest tudengitest.

Veelgi olulisem on, et suudaksime tõsta Eesti atraktiivsust välistudengite ja teadlaste silmis. 2007. aastal õppis Eestis 1032 välistudengit, 1,4 protsenti kõikidest tudengitest. Neist enamus Soomest ja Lätist. Näiteks Soomes on välistudengite osakaal 3,7 ja Rootsis 5 protsenti.

Valitsuse poolt käivitatud mobiilsusprogrammidest on välistudengite arvu suurendamisel kindlasti kasu, kuid see ei ole esmatähtis. Ülikoolid peavad suutma pakkuda rahvusvahelisel tasemel õppekavu, juhendajaid ja õpikeskkonda.

Eesti kõrghariduse ja teaduse atraktiivsuse tõstmiseks julgustan ülikoole senisest märksa suuremale koostööle. Ütlen veelgi enam – ülikoolidevahelisest koostööst sõltub Eesti kõrghariduse ja teaduse tulevik. Tartu Ülikooli konkurendid ei asu täna enam Tallinnas. Nad asuvad ennekõike Helsingis, Kopenhaagenis, Stockholmis ja mujal.

Tugevnev rahvusvaheline konkurents motiveerib ülikoole järjest tihenevale koostööle, liitumisele ja erakapitali senisest palju mahukamale kaasamisele. See trend on viimastel aastatel väga selgelt nähtav Põhjamaades – Taanis ja ka meie naaberriigis Soomes. Samuti avavad ülikoolid ennast järjest rohkem tippspetsialistidele teistest riikidest, seda ka ülikooli juhtimises.

Paari nädala eest leppisime Soome peaminister Matti Vanhanen'iga kokku koostööprioriteetides. Üks nendest on mobiilsus hariduses ja teaduses. Eesti ja Soome koostöö toetub suvel Gunnar Okk'i ja Jaako Bloomberg'i poolt esitatud koostöövõimaluste raportile, mis sisaldab mitmeid väga huvitavaid haridust ja teadust puudutavaid ettepanekuid. Nende teostumine eeldab ülikoolide poolset aktiivset tegutsemist.

Mõne aja eest pidas Tartu Ülikool arengukonverentsi. Tunnustan ülikooli rektoraati, kes soovib kujundada Tartu Ülikoolist tõelise eliitülikooli. Eliitülikooli staatus eeldab otsustusõigust selle üle, keda õppima võtta, mitte rahuldumist keskkooli hinnete ja riigieksamite tulemuste põhjal kujunenud nimekirjaga. Tahan siiski rõhutada, et eliitülikooli näitajaks ei saa olla Eesti tudengite vähesus vaid heade välistudengite suur arv ja muidugi rahvusvaheliselt kõrge konkurentsivõimega õppe- ja teadustöö kvaliteet.

Head kuulajad,

Eesti üheks suuremaks väljakutseks on olnud soodsa keskkonna loomine ettevõtete teadus- ja arendustegevuseks. Viimastel aastatel on erasektori investeeringud teadus- ja arendustegevusse suurenenud järjepidevalt keskmisest kulutuste kasvust kiiremini. 2006. aastal oli kasv koguni 43 protsenti ja 2007. aastal 22 protsenti. Eraettevõtete investeeringud moodustavad 2007. aastal 47,2 protsenti kogukulutustest. Viis aastat tagasi oli see näitaja 30,7 protsenti. Erasektori osatähtsuse kasv teadus- ja arendustegevuse rahastamisel on olnud rõõmustavalt kiire.

Eesti on tasapisi parandanud oma kohta Euroopa innovatsioonidetabelis ning tõusnud niinimetatud mõõdukate uuendajate gruppi. Eesti on 38 riigi hulgas märkimisväärselt kõrgel 18. kohal. Uutest Euroopa Liidu liikmesriikidest oleme parimad. Eesti suureks väljakutseks on pöörata innovatsioonisüsteemi tugevad sisendnäitajad, nagu kulutuste kiire kasv, suur kõrghariduse inimeste osakaal ja hea IT keskkond, tugevateks väljundnäitajateks. Tipptasemel teadmiste loomisel ja nende rakendamisel ühiskonnas jääme paljudest Euroopa riikidest veel märkimisväärselt maha.

Valitsus on senisest rohkem tähelepanu pööranud arendusinvesteeringute toetamisele ja veelgi soodsama uuenduslikkust soosiva investeerimiskeskonna loomisele. Sarnaselt teadusele on valitsuse ettevõtetele suunatud toetusmeetmete maht 2008. aastal hüppeliselt kasvanud. Aastatel 2001 kuni 2008 on Ettevõtlike Arendamise Sihtasutus rahastanud ettevõtete ning teadusarendusasutuste toote ja tehnoloogiarendusprojekte 466 miljoni krooniga. 2008. aastal avatud viieaastase toetusprogrammi maht on 1,4 miljardit krooni. Lisaks on keskkonnatehnoloogiate arendamisele planeeritud 240 miljonit krooni.

Edukalt on käivitatud tehnoloogia arenduskeskuste programm, mille eelarve suureneb aastatel 2009 kuni 2013 900 miljoni kroonini võrreldes eelmise perioodi (2002-2008) 252 miljoni krooniga. Käivitatud on tööstusettevõtete investeeringute toetusprogramm, mille kaudu toetatakse ettevõtete investeeringuid seadmetesse järgneva kolme aasta jooksul 680 miljonit krooniga. Valitsus toetab ka teadus- ja tehnoloogiaparkide ning toote- ja katselaborite arendamist. 2009. aastal käivitub ettevõtete ning teadusasutuste koostöö suurendamiseks innovatsiooniosakute programm.

Need mahukad investeeringud viivad ettevõtete arenduskeskkonna uuele tasemele ja loovad head eeldused teadus- ja arendustegevuste kiireks arenguks tulevikus.

Infrastruktuuriinvesteeringute ja otsuste toetustega vähemalt sama oluliseks pean ettevõtete töötajate arendamist. Mahukatest toetustest ei ole kasu, kui pole piisavalt tarku, haritud ja uuendusmeelseid töötajaid. Täistööajaga teadlaste ja inseneride arv on alates 2000. aastast kasvanud 40 protsenti jõudes 2007. aastal 3690 inimeseni.

Arvestades tehtavate investeeringute mahtu ja seatud ambitsioonikaid eesmärke ei ole kasv olnud siiski piisav. Novembris käivitas EAS arendustöötajate kaasamise toetusmeetme, mille kaudu kaetakse ettevõtete poolt palgatavate teadlaste, inseneride, ekspordijuhtide, disainerite ja innovatsioonijuhtide palgakulu 50% ulatuses kolme aasta jooksul. Sellise toetuse eesmärk on ergutada toote- ja tehnoloogiaarendust ning suurendada ettevõtete rahvusvahelist konkurentsi- ja turundusvõimet.

Lugupeetud Riigikogu liikmed,

2008. aastal on valitsus teinud mitmeid mahukaid investeerimisotsused ning kutsunud ellu uusi algatusi, mis mõjutavad oluliselt kogu teadus- ja arendustegevuse arengut Eestis järgnevatel aastatel.

Eelseisvatel aastatel on väga suure tähtsusega planeeritud teadus- ja arendustegevuse kulutuste maksimaalselt tulemuslik kasutamine. Vajalik on täpsemate fookuste paikapanek õigusaktides ja infrastruktuuripoliitikas.

Valitsus on algatanud uue teadus-arenduse korralduse seaduse väljatöötamise, mis peab tagama nii eesti teaduse edasise konkurentsivõime kui ka teadustulemuste ja -potentsiaali kiire rakendamise majandusse.

Valitsus kujundab pikaajalist teaduse ja innovatsiooni infrastruktuuripoliitikat analüüsides põhjalikult seniste investeeringuotsuste kogemusi. Analüüsi tulemusi kasutatakse teaduse aparatuurse infrastruktuuri arendamise programmi ettevalmistamisel, mille eesmärgiks on viia Eesti teaduse aparatuur võtmevaldkondades maailma tipptasemele lähemale.

Suureks väljakutseks on doktoriõppe lõpetanute arvu suurendamine. Mitmeid aastaid on kraadi kaitsnute arv Eesti ülikoolides olnud järjepidevalt tagasihoidlik, moodustades doktorantide koguarvust ligikaudu 6,5 protsenti. Teisiti öeldes kulub meil ühe doktori ettevalmistamiseks keskmiselt neli korda rohkem raha kui ette nähtud.

Lõpetanute arvu aitavad loodetavasti tõsta tulemuspõhisele rahastamisele üleminek doktoriõppes ning kõrgkoolide õppekvaliteedi hindamise uued põhimõtted. Siiski on meil vaja üle vaadata ka doktorantide õppetoetuste ja garantiide süsteem.

2009. aastal jõuab Riigikogu ette energiamajanduse arengukava, mis näeb ette tuumajaama rajamise ettevalmistustega alustamise. Kui võtame eesmärgiks tuumajaama ehitamise 2023. aastaks peame võimalikult kiiresti alustama spetsialistide väljaõpetamist, kes osalevad tuumajaama ehitamises ja aitavad seda hiljem töös hoida. See on suur väljakutse ülikoolidele, ettevõtetele ja valitsusele.

Olen veendunud, et käesoleva ja järgmise aasta otsused teadus- ja arendustegevuses avaldavad märkimisväärset positiivset mõju Eesti konkurentsivõimele ning aitavad kaasa tootlikkuse kasvule, ekspordi suurenemisele ja töötajate oskuste arendamisele.

Täna Riigikogu konstruktiivse suhtumise eest valitsuse teadus- ja arendustegevuse poliitikasse. Usun, et Riigikogu lähenemine teadus- ja arendusküsimustele, sealhulgas finantseerimisele, on ka edaspidi konsensuslik.